ΑΣΦΥΞΙΑ όπως λέμε ΟΙΚΟΓΕΝΕΙΑ

Να ρηγματώσουμε το καθεστώς φυσικοποίησής της, την κοινωνική της κατοχύρωση ως προαιώνιο θεσμό, ως αναλλοίωτο και αμετάβλητο σύμβολο που δεν επιδέχεται αμφισβήτηση.
Να σπάσουμε την κυρίαρχη ροή της αιώνιας επιστροφής στον πνιγηρό κύκλο των συγγενικών σχέσεων. Αναδεικνύοντας την οικογένεια ως αυτό ακριβώς που είναι: ένα πεδίο σύνθετων διαπραγματεύσεων ισχύος, επιβολών, καταναγκασμών, ανελευθερίας.

Εκδήλωση-Συζήτηση
Παρασκευή 20/5/2016 στις 8 μ.μ. στο χώρο του Θερσίτη

Η οικογένεια ως τόπος παραγωγής και αναπαραγωγής του θεσμού της ιδιοκτησίας, ως κατεξοχήν πεδίο οργάνωσης και επιτέλεσης των ιεραρχικά έμφυλων σχέσεων, διαμόρφωσης κοινωνικών και σεξουαλικών ταυτοτήτων, παραγωγής εθνικών σωμάτων.

Ιστορικά

Ξεκινώντας την έρευνά μας για την εξέλιξη της οικογένειας ως κοινωνικής δομής μέσα στο χρόνο, μελετήσαμε διάφορα συγγράμματα, με βασικό το «Η καταγωγή της οικογένειας, της ατομικής ιδιοκτησίας και του Κράτους» του Ένγκελς, μιας και ήταν ο πρώτος που έθεσε πολιτικά το ζήτημα της οικογένειας, με τα δικά του αναλυτικά εργαλεία.

Ο Μόργκαν, χαρακτηρισμένος ως ο «πατέρας της ανθρωπολογίας της συγγένειας», και ο Μπαχόφεν με το βιβλίο του «Μητρικό Δίκαιο» (1861), θα μπορούσαμε να πούμε πως ξεκινούν τη μελέτη της ιστορίας της οικογένειας υποστηρίζοντας πως προϊστορικά αυτό που επικρατεί είναι η ελεύθερη σύναψη σεξουαλικών σχέσεων μεταξύ των ανθρώπων, χωρίς περιορισμούς, κατά τρόπο που αποκλειόταν κάθε σίγουρη πατρότητα των παιδιών, με αποτέλεσμα οι μητέρες να καθίστανται οι μόνες σίγουρες συγγενείς της νέας γενιάς. Η συνθήκη αυτή χαρακτηρίζεται ως «**ομαδικός γάμος**» και η ανάδειξη της συγγένειας μόνο μέσω της γυναικείας γραμμής ορίζει αυτές τις κοινωνίες ως μητρογραμμικές ή, όπως λανθασμένα αποδίδονται, ως «μητριαρχικές».

Ο όρος «μητριαρχία» αποτελεί αναχρονισμό μιας και την περίοδο όπου ίσχυε η μητρική γραμμή συγγένειας δεν υφίσταται καμία κυριαρχία των γυναικών ανάλογη με την κυριαρχία των αντρών στο σύστημα της πατριαρχίας (Π. Λεκατσάς, σελ 21, “Μητριαρχία”) . Μιλάμε περισσότερο μάλλον για μια μορφή συνεργασίας των δύο φύλων και αυτός είναι και ο λόγος για τον οποίο προτείνεται ο όρος «μητρογραμμικό» ή «γυναικογραμμικό» σύστημα. Παρόλα αυτά πρέπει εδώ να τονίσουμε πως τα μοντέλα αυτά (και τα σχήματα που χρησιμοποιούνται, όπως "μητρογραμμικό", "γυναικογραμμικό", "γυναίκα", "άντρας" βρίθουν καταφάσεων ως προς τη διχοτομία του φύλου και αναπαράγουν την πατριαρχική γλώσσα), βασίζονται στην κατανόηση και την ανάλυση μέσα από ένα ανδροκεντρικό δυτικό πρίσμα, που παίρνει ως δεδομένες τις έμφυλες διακρίσεις χωρίς να τις προβληματοποιεί. Τα σχήματα που χρησιμοποιούνται, όπως "μητρογραμμικό", "γυναικογραμμικό", "γυναίκα", "άντρας" βρίθουν καταφάσεων ως προς τη διχοτομία του φύλου και αναπαράγουν άριστα την πατριαρχική γλώσσα. Το γεγονός αυτό, θα αναδείξει η κριτική που ασκήθηκε από το φεμινιστικό κίνημα στη μαρξιστική ανάλυση, τις δεκαετίες ’70 –’80.

Το μοντέλο του ομαδικού γάμου και η ανάδειξη μιας και μόνης αναγνωρισμένης μητέρας θέτει επίσης το ζήτημα της μητρότητας σε μια εξέχουσα θέση στην ανάλυσή τους, ταυτίζοντας συμβολικά τη γυναίκα με τη φύση. Προέκταση αυτής της πρόσληψης είναι η θέαση των γυναικών μόνο μέσω της αναπαραγωγικής τους ικανότητας, μια ακόμα πολιτισμική αντίληψη που θα γίνει αντικείμενο κριτικής και αποδόμησης. Με την εισαγωγή των λόγων περί «κοινωνικού φύλου» το ζήτημα της μητρότητας επανεξετάζεται και νέες κατευθύνσεις δίνονται για το πώς οι γυναίκες επιτελούν το ρόλο τους ως μητέρες και πώς σε κάθε πολιτισμό οι γυναίκες συνδέονται ή δεν συνδέονται με συμπεριφορές και δραστηριότητες που σχετίζονται με τη μητρότητα.

Παρακολουθώντας την εξέλιξη του ομαδικού γάμου -σύμφωνα πάντα με τη μαρξιστική ανάλυση- εισάγεται ως βασικό στοιχείο μετασχηματισμού, η **εμφάνιση της ατομικής ιδιοκτησίας μέσω μιας νέας πηγής πλούτου**, αυτής των κοπαδιών και της γεωργίας/κτηνοτροφίας. Σταδιακά, ο άλλοτε ανοιχτός κύκλος σχέσεων του ομαδικού γάμου στενεύει όλο και περισσότερο, αποκλείοντας αρχικά τους στενούς συγγενείς, μέχρι να καταλήξει σε ένα σχετικά χαλαρά συνδεδεμένο ακόμα **ζευγαρωτό γάμο**. Σε αυτό το σχήμα εμφανίζεται για πρώτη φορά δίπλα στην μοναδική αναγνωρισμένη μητέρα και ένας πραγματικός πατέρας.

Ακόμα όμως και στο ζευγαρωτό γάμο η νέα αυτή πηγή πλούτου ανήκε -αρχικά τουλάχιστον - στο γένος, δηλαδή αποτελούσε κοινή ιδιοκτησία. Σύντομα ωστόσο πρέπει να αναπτύχθηκε η ατομική ιδιοκτησία πάνω στα κοπάδια. Ο Μπόρνμαν χαρακτηριστικά αναφέρει πως “ο άνθρωπος μαθαίνει να σκέφτεται ως ιδιοκτήτης μόνο όταν η παραγωγή ειδών διατροφής έχει προχωρήσει τόσο πολύ ώστε να αφήνει πλεόνασμα.” Το πλεόνασμα τροφής επιτρέπει για πρώτη φορά την κληρονομική μεταβίβασή της και η κληρονομική μεταβίβαση της ιδιοκτησίας επιβάλλει για πρώτη φορά την **αναγνώριση** του

επιβεβαιωμένου πατέρα. Μιας και ο **άνδρας, που σύμφωνα με τον τότε καταμερισμό της εργασίας, ήταν υπεύθυνος για την εξεύρεση τροφής, γίνεται και ιδιοκτήτης των νέων αυτών πηγών τροφής.**

Σε συνέχεια της θεώρησης αυτής, **η εμφάνιση του επιβεβαιωμένου πατέρα κάνει επιτακτική την ανατροπή του επονομαζόμενου μητρικού κληρονομικού δικαίου.** Κι αυτό διότι σε περίπτωση θανάτου του πατέρα τα κοπάδια που ήταν στην ιδιοκτησία του θα περνούσαν στην κατοχή των συγγενών από την πλευρά της μητέρας του (δηλαδή ανίψια) και όχι στα παιδιά του, ώστε να παραμείνουν στο γένος. Έτσι για τους μαρξιστές ανθρωπολόγους, η διάκριση δημόσιου–οικιακού είναι μάλλον ένα ιστορικό φαινόμενο. Στο βαθμό που δεν καταγράφεται στις κοινωνίες των κυνηγών και συλλεκτών, είναι για αυτούς προϊόν ιστορικών μετασχηματισμών, όπως η μόνιμη εγκατάσταση ή η εμφάνιση της γεωργίας. Βλέπουν λοιπόν τις σχέσεις των δύο φύλων να διαμορφώνονται αποκλειστικά μέσα από τη θέση τους στην παραγωγή και συνεπώς σε άμεση συνάρτηση με τη δυνατότητά τους να ελέγχουν την πρόσβασή τους στους παραγωγικούς πόρους και στη διανομή των προϊόντων εργασίας. Έτσι, η γυναικεία υποτέλεια αναγνωρίζεται ως ιστορικό φαινόμενο και άμεση απόρροια της συγκρότησης των ταξικών κοινωνιών.

Ο Ένγκελς γράφει χαρακτηριστικά: ***«Η νίκη της ατομικής ιδιοκτησίας πάνω στην αρχική κοινή ιδιοκτησία, σηματοδοτεί την πρώτη μορφή οικογένειας που στηρίζεται πλέον σε καθαρά οικονομικούς όρους, και το πέρασμα στην μονογαμία της σύγχρονης εποχής.»*** *Και* προσθέτει: «***η πρώτη ταξική αντίθεση που εμφανίζεται στην ιστορία συμπίπτει με την ανάπτυξη του ανταγωνισμού του άντρα και της γυναίκας στη μονογαμία και η πρώτη ταξική καταπίεση εμφανίζεται με την καταπίεση του γυναικείου φύλου από το αντρικό***».

Τέλος, αποδεχόμενοι ένα «φυσικό» καταμερισμό της εργασίας, οι μαρξιστικοί κύκλοι θεωρούν πως η εγγενής «φύση» και κλίση του κάθε φύλου έπαιξε έναν εξίσου καθοριστικό ρόλο στη μορφή που πήρε η οικογένεια και στο πώς αυτή η δεδομένη για αυτούς έμφυλη φύση ευθύνεται για την κατίσχυση του ενός φύλου πάνω στο άλλο. Ο Μαρξ σε ένα χειρόγραφό του χαρακτηριστικά αναφέρει « **ο πρώτος καταμερισμός της εργασίας είναι και ο καταμερισμός ανάμεσα στον άντρα και στην γυναίκα**». Γίνεται φανερό μέσα από αυτό ότι αποδίδει στη γυναίκα την παραγωγή και αναπαραγωγή των παιδιών ως αποκλειστική της εργασία λόγω της «φύσης» της, ενισχύοντας έτσι τους έμφυλους διαχωρισμούς σε ένα κλειστό και χωρίς εμφανή διέξοδο σχήμα.

Μετάβαση από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό

Η συγκεκριμένη ενότητα, επικεντρώνει στη διαδικασία ιδιωτικοποίησης της γης και ταυτόχρονης απομάκρυνσης από την κοινοτική ζωή, στην άνοδο και καθιέρωση της ατομικής ιδιοκτησίας κατά τη μετάβαση από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό και πώς αυτά τα δύο μαζί τροφοδότησαν τις αλλαγές στις οικογενειακές σχέσεις-αναπόφευκτα και στις έμφυλες-και στη θέση της γυναίκας. Αναφερόμαστε στην περίοδο 14^{ου}- 18^{ου} αιώνα της δυτικής Ευρώπης όπου συνέβησαν καθοριστικές αλλαγές σε πολλά επίπεδα (οικονομία, κρατική παρέμβαση, επιστήμη-γνώση) και επηρέασαν κατά πολύ το σύνολο των μετέπειτα κοινωνικών σχέσεων. Σχετικά με τις έμφυλες σχέσεις, ενδυναμώθηκε η πατριαρχία, εισήχθησαν νέοι τρόποι επιβολής στο γυναικείο -και όχι μόνο- σώμα και στη σεξουαλικότητα, κατασκευάστηκαν νέα έμφυλα στερεότυπα και κανονικότητες. Αναφερόμαστε κατά κύριο λόγο στη διαδικασία των περιφράξεων και στο κυνήγι των μαγισσών. Η καταγραφή των παρακάτω αποτελεί μια προσπάθεια για την κατανόηση και αποδόμηση του φυσικοποιημένου θεσμού της οικογένειας και της εξέλιξής του μέχρι σήμερα, μιας και η περίοδος της μετάβασης αποτέλεσε την απαρχή της πυρηνικής οικογένειας.

Στην προκαπιταλιστική περίοδο στην Ευρώπη αυτό που αναγνωρίζεται σήμερα ως οικογένεια ήταν κατά πολύ διαφοροποιημένο. Κατ’ αρχάς, η πρόσβαση και η χρήση των κοινών γαιών (λιβάδια, δάση,

λίμνες, ακαλλιέργητα βοσκοτόπια) παρείχε στους αγρότες και στην οικογένεια μια σχετική αυτάρκεια και συντήρηση. Δεν υπήρχε διαχωρισμός παραγωγής αγαθών και αναπαραγωγής της εργασίας. Οι γυναίκες δούλευαν στα χωράφια και οι οικιακές δραστηριότητές τους δεν υποτιμούνταν, ούτε απαραίτητα συνεπάγονταν υποταγή και έλεγχο από τον άνδρα. Αν λάβουμε υπόψη ότι οι εργασίες στις κοινές γαίες γίνονταν συνεργατικά από τις γυναίκες αντιλαμβανόμαστε ότι υπήρχε έντονα το στοιχείο της κοινωνικότητας και της αλληλεγγύης, με τις συλλογικές σχέσεις να είναι πιο ισχυρές από τις οικογενειακές. Μέσα από την εξελισσόμενη ιδιωτικοποίηση της γης- με αποκορύφωμα τις περιφράξεις[1]- και με την ανάδυση της εγχρήματης οικονομίας συντελέστηκε μια **συνολικότερη αναδιαμόρφωση και στροφή προς έναν πιο ιδιωτικό και ελεγχόμενο βίο**. Ενώ μέχρι πρότινος οι κοινές γαίες αποτελούσαν τον τόπο συναντήσεων, γιορτών και εκδηλώσεων, σταδιακά και καθόλου τυχαία απαξιώθηκαν ως «φυτώρια και υποδοχείς κλεφτών, απατεώνων και ζητιάνων» και «πηγή τεμπελιάς και αταξίας». Ο προηγούμενος τρόπος ζωής στις κοινές γαίες έπρεπε να ξεριζωθεί και να αντικατασταθεί από έναν πειθαρχημένο και μηχανοποιημένο τρόπο ζωής στο τότε αναδυόμενο καπιταλιστικό περιβάλλον[2]. Η φυσική περίφραξη, που συντελέστηκε με την ιδιωτικοποίηση της γης και τους φράχτες στις κοινές γαίες, συμπληρώθηκε από μια διαδικασία συνολικότερης περίφραξης των κοινωνικών σχέσεων με την καθημερινότητα των εργατών/τριών να περνάει από τον ανοιχτό χώρο στο σπίτι, από την κοινότητα στην οικογένεια, από το δημόσιο στον ιδιωτικό χώρο. **Η οικογένεια διαχωρίστηκε από τη δημόσια σφαίρα, κατακερματίστηκε και εξελίχθηκε σε μία κλειστή και απομονωμένη μονάδα, που αποτελούσε για εκείνη την εποχή το κέντρο της αναπαραγωγής του εργατικού δυναμικού και της κληροδότησης της περιουσίας. Όσο εξελισσόταν η αποσυλλογικοποίηση και η διάσπαση του αγροτικού πληθυσμού διαμορφωνόταν το πεδίο όπου τα εξουσιαστικά σχέδια για κοινωνική ομαλότητα θα μπορούσαν να εφαρμοστούν και να εμπεδωθούν πιο εύκολα.**

Το κυνήγι και οι δίκες των μαγισσών αποτέλεσαν για περίπου 2 αιώνες (16ος-17ος) σε όλη την ευρώπη ένα εκτεταμένο και πολύ καλά οργανωμένο σχέδιο εξόντωσης, έναν ιδεολογικό πόλεμο ενάντια στις φτωχές γυναίκες. Στηρίχθηκε στις ήδη υπάρχουσες έμφυλες σχέσεις, όμως, τις αναδιαμόρφωσε και τις ισχυροποίησε. Το σπάσιμο των κοινοτικών δεσμών χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο αλλά και τροφοδοτήθηκε από τους κυρίαρχους της εποχής (εκκλησία, δικαστές, λόγιοι, επιστήμονες κ.ά.) και αποδυνάμωσε συνολικότερα τις αντιστάσεις του ευρωπαϊκού αγροτικού κόσμου ενάντια στην άρχουσα τάξη (πριν από αυτή την περίοδο οι εξεγέρσεις των αγροτών ήταν πολυάριθμες και η συμμετοχή των γυναικών στους αγώνες ενάντια στις περιφράξεις πολύ σημαντική). Οι μάγισσες μεταξύ των άλλων κατηγορήθηκαν ότι ζητιάνευαν από σπίτι σε σπίτι για να φάνε ή για κάποια άλλη βοήθεια. Και ενώ πριν υπήρχε η αίσθηση της αλληλοβοήθειας και της κοινότητας, τώρα τέτοιου είδους κινήσεις άρχιζαν να αντιμετωπίζονται με το φόβο της εισβολής του «άλλου», που θα κλέψει τα υπάρχοντα, την περιουσία. Δεν είναι τυχαίο ότι ελάχιστοι ήταν οι άνδρες οι οποίοι υπερασπίστηκαν τις γυναίκες τους, τις μανάδες τους, τις συγγενείς τους (είναι καταγεγραμμένο μόνο ένα περιστατικό υπεράσπισης των γυναικών από τους άνδρες τους). Η φιλία μεταξύ γυναικών έγινε αντικείμενο υποψίας, και θεωρήθηκε υπονομευτική της σχέσης του άνδρα με τη γυναίκα. Στην ίδια περίοδο, άλλωστε, η λέξη "gossip", που στο μεσαίωνα σήμαινε «φίλη», άλλαξε νόημα, αποκτώντας υποτιμητική σημασία και σήμερα μεταφράζεται ως «κουτσομπολιό». Ένα ακόμα σημάδι του συνολικότερου κατακερματισμού των κοινωνικών σχέσεων. Και ένα ακόμα σημείο που καταδεικνύει πώς η συζυγική σχέση αναβαθμιζόταν σε μεγάλης σημασίας με την ταυτόχρονη και απαραίτητη αποδυνάμωση των συλλογικών σχέσεων μεταξύ των γυναικών.

Υπάρχει ένα ολόκληρο σύστημα εξουσιών και Λόγων στο εσωτερικό της οικογένειας που αναπαράγεται και μεταλλάσσεται διατηρώντας όμως αναλλοίωτο τον πυρήνα του: η υπεροχή του άνδρα, η τεκνοποίηση της γυναίκας, η σύναψη γάμου (είτε θρησκευτικού είτε πολιτικού), η ετεροφυλόφιλη μονογαμική σχέση, η απλήρωτη οικιακή εργασία που αποτελεί «γυναικεία δουλειά». Το κυνήγι και οι δίκες των μαγισσών αποτέλεσαν ένα κατασταλτικό σχέδιο στο οποίο πρωτομορφοποιήθηκε η συζυγική μοίρα της γυναίκας. Οι περιφράξεις πέρα από τις κοινές γαίες βρήκαν την εφαρμογή τους και στα γυναικεία σώματα μέσα από τον έλεγχο επί της σεξουαλικότητάς τους και της αναπαραγωγικής τους δυνατότητας. Μπορούμε να βρούμε πλήθος συσχετισμών την περίοδο του κυνηγιού των μαγισσών και της σημερινής πραγματικότητας. Ό,τι σήμερα θεωρείται «φυσικό», κανονικό και αδιαμφισβήτητο εκείνη την περίοδο αποτέλεσε για όλους τους κυρίαρχους

μηχανισμούς πεδίο κατασκευής και επιβολής νέων ρόλων και ταυτοτήτων και συνολικής υποτίμησης της κοινωνικής θέσης της γυναίκας. Οι περιφράξεις επηρέασαν κατά πολύ τις γυναίκες, οι οποίες αποκλείονταν από τις εργασίες που παλιότερα μπορούσαν να αναλάβουν και άρχιζαν να περιορίζονται στις οικιακές εργασίες. Ο λοιμός της πανούκλας (ή μαύρος θάνατος) του 14ου αιώνα που σκότωσε το 30-40% του ευρωπαϊκού πληθυσμού και η δημογραφική και οικονομική κρίση του 16ου αιώνα αποτέλεσαν κάποιους από τους παράγοντες για την ανάδειξη της σημασίας της εργασίας για την οικονομική ζωή και της αναπαραγωγικής λειτουργίας των γυναικών για την παραγωγή εργατικού δυναμικού. Δεν είναι τυχαίο ότι η φιγούρα της γυναίκας που ποινικοποιήθηκε ήταν αυτή της γυναίκας που απέφευγε τη μητρότητα, της ζητιάνας που περιπλανιόταν και έκλεβε για να επιβιώσει, της γριάς χήρας που είχε σεξουαλική ζωή έξω από τα όρια της τεκνοποίησης και των δεσμών γάμου, της ανυπάκουης που συμμετείχε μέχρι πρότινος στις διάφορες εξεγέρσεις. Οι πρακτικές βασανισμού που επιβλήθηκαν στα σώματα των γυναικών είναι δηλωτικές της υποβάθμισης και του ελέγχου που σταδιακά θα κυριαρχούσε στα γυναικεία σώματα: φίμωτρα σε όσες θεωρούνταν στρίγγλες, διαπόμπευση στους δρόμους, μαστίγωμα στις πόρνες, θανατική καταδίκη σε όσες θεωρούνταν ένοχες για μοιχεία. Πέρα από τις κατασταλτικές μεθοδεύσεις της εποχής υπάρχει και ένα ολόκληρο νομικό πλαίσιο που έρχεται να επικυρώσει την υποτίμηση της γυναίκας και να θέσει καινούρια όρια και κανόνες στην οικογενειακή ζωή, τις σχέσεις άνδρα και γυναίκας και τις περιουσιακές σχέσεις. Χαρακτηριστικά, έχασαν το δικαίωμα να κατέχουν ιδιοκτησία ή να αναπτύσσουν οποιαδήποτε άλλη οικονομική δραστηριότητα και να συνάπτουν ανεξάρτητες νομικές συμβάσεις. Σε μερικές περιπτώσεις έχασαν ακόμη και το δικαίωμα να ζουν μόνες. Παράλληλα, τέθηκε εκτός νόμου η γέννα εκτός γάμου, ενώ θεσμοθετήθηκε η θανατική ποινή για τη μοιχεία και τη βρεφοκτονία και απαγορεύτηκαν οι μη αναπαραγωγικές μορφές σεξουαλικότητας. Η διαδικασία των δικών κατάφερε να μετατρέψει την αντίληψη για τη γυναικεία σεξουαλικότητα από εγκληματική και επικίνδυνη σε αδύναμη και να καθιερώσει ταυτόχρονα το στερεοτυπικό πια γυναικείο πρότυπο της πειθήνιας και ήσυχης μητέρας και συζύγου. Ο διωγμός των ομοφυλόφιλων[3] εκείνη την περίοδο αποτέλεσε ακόμα ένα πεδίο μέσα από το οποίο ισχυροποιήθηκαν και κανονικοποιήθηκαν οι ετεροφυλόφιλες σχέσεις. **Κάθε πράξη που διατάρασσε την αναπαραγωγή και τη μεταβίβαση της ιδιοκτησίας στο εσωτερικό της οικογένειας ποινικοποιούνταν. Εκείνη την περίοδο θεσμοποιήθηκε ο έλεγχος στο γυναικείο σώμα μέσα από την απαγόρευση της αντισύλληψης και του ελέγχου της αναπαραγωγής και η μήτρα της γυναίκας αποτέλεσε τη μηχανή αναπαραγωγής πληθυσμού**[4]. **Ουσιαστικά, η γυναίκα απώλεσε κάθε αυτονομία και κοινωνική δύναμη που κατείχε, αποξενώθηκε από το ίδιο της το σώμα, μιας και δεν είχε πια η ίδια τον έλεγχο της σεξουαλικότητάς της αλλά ούτε της συχνότητας ή ακόμα και της ίδιας της επιλογής της τεκνοποίησης**. Η φυσικοποίηση της μητρότητας είναι δομικό συστατικό απαραίτητο για τη διαιώνιση της οικογένειας. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι το σώμα της γυναίκας, από τη στιγμή που το οικειοποιήθηκαν οι κρατικές αρχές και οι άνδρες, μετατράπηκε σε ένα κοινό αγαθό, διαθέσιμο και εκμεταλλεύσιμο πάντα για τις εκάστοτε ανάγκες, για αναπαραγωγή του εργατικού δυναμικού και γενικότερα του πληθυσμού.

Επεκτείνοντας το παραπάνω, με την υπό διαμόρφωση ταυτότητα της γυναίκας ως μητέρα- σύζυγο και την εκδίωξή της από τις κοινές γαίες δόθηκε στους άνδρες ελεύθερη πρόσβαση τόσο στα γυναικεία σώματα όσο και στην εργασία τους. Μπορεί σήμερα η απλήρωτη ενασχόληση με τις οικιακές εργασίες να αποτελεί «φυσική γυναικεία κλίση» και κέντρο της οικογένειας -στο βαθμό που να θεωρείται αδιανόητη και εξωπραγματική η πληρωμένη οικιακή εργασία- ωστόσο, χρειάζεται να κατανοήσουμε ότι συντελέστηκε μία μακροχρόνια διαδικασία που απέκλεισε τις γυναίκες από τις υπόλοιπες εργασίες και τις καθήλωσε στο σπίτι. Σύμφωνα με τη νέα για εκείνη την περίοδο έμφυλη κοινωνική συνθήκη, οι γυναίκες εργάτριες -αφού πρώτα απαξιώθηκαν κοινωνικά μέσα από το κυνήγι των μαγισσών και αποτέλεσαν την λύση για την πληθυσμιακή και οικονομική κρίση- γίνονταν για τους άντρες εργάτες το υποκατάστατο για τη γη που χάθηκε με τις περιφράξεις: η γη αποτελούσε για τους αγρότες μέχρι πρότινος το βασικότερο μέσο αναπαραγωγής τους, ένα κοινό αγαθό που μπορούσε καθένας να χρησιμοποιήσει κατά βούληση. Στο νέο χρηματικό καθεστώς, μόνο η παραγωγή-για-την-αγορά θεωρούνταν δραστηριότητα που παρήγαγε αξία, ενώ η αναπαραγωγή των εργατών άρχισε να υποτιμάται από οικονομική άποψη και μάλιστα έπαψε να θεωρείται καν εργασία. Στο πλαίσιο της νέας οργάνωσης της εργασίας, από τη στιγμή που οι δραστηριότητες των γυναικών ορίστηκαν ως «μη εργασία» εκτός της σφαίρας της αγοράς, η γυναικεία εργασία άρχισε να εμφανίζεται ως φυσικός

πόρος, αυτό που ήταν δηλαδή προηγουμένως η γη. Με τον αποκλεισμό τους από την εργασία και την υποβάθμιση της αναπαραγωγικής εργασίας οι γυναίκες υποτάχθηκαν ολοκληρωτικά στους άνδρες, περιορίστηκαν στην οικιακή- ιδιωτική σφαίρα και παγιώθηκε ο ρόλος τους εντός της οικογένειας.

[1]ΠΕΡΙΦΡΑΞΕΙΣ**:**«Τον 16ο αιώνα η «περίφραξη» αποτελούσε τεχνικό όρο και σήμαινε μια σειρά στρατηγικών που χρησιμοποιούσαν οι Άγγλοι ευγενείς και οι πλούσιοι αγρότες προκειμένου να αφανίσουν την κοινοτική εδαφική περιουσία και να επεκτείνουν τα κτήματά τους. Αναφερόταν κυρίως στην εγκατάλειψη του συστήματος των «ανοιχτών αγρών» –ενός συστήματος που επέτρεπε στους χωρικούς την κατοχή διάσπαρτων λωρίδων γης σε εδάφη χωρίς περιφράξεις– και επίσης στην περίφραξη των κοινών γαιών και την κατεδάφιση των καλυβιών όπου διέμεναν φτωχοί εργάτες γης, οι οποίοι δεν είχαν μεν γη, αλλά μπορούσαν να επιβιώνουν καλυπτόμενοι από τα εθιμικά δικαιώματα. Με την περίφραξη η συλλογική χρήση γης, που συνήθως συνοδευόταν από κάποιο βαθμό κοινοτικής ιδιοκτησίας, καταργήθηκε και αντικαταστάθηκε από την ατομική ιδιοκτησία και κατοχή της γης. Οι περιφράξεις γενικεύτηκαν και συνεχίστηκαν μέχρι και τον 18^{ο} αιώνα και σχετίζονται άρρηκτα με τη θεσμοθέτηση της ατομικής ιδιοκτησίας και τις διαδικασίες της πρωταρχικής συσσώρευσης.

[2]Ενδιαφέρον αποτελεί το παρακάτω απόσπασμα για να αντιληφθούμε τη σημασία της ατομικής ιδιοκτησίας και της σύνδεσής της με την οικογένεια και πώς χρησιμοποιήθηκε ως εργαλείο επιβολής των αποικιοκρατών ευρωπαίων στους ιθαγενείς:
«Όταν οι Ευρωπαίοι έρχονταν σε επαφή με τον ντόπιο αμερικανικό πληθυσμό, οι Γάλλοι εντυπωσιάστηκαν από τη γενναιοδωρία των Μοντανιέ-Νασκάπι (Καναδάς 17^{ος} αιώνας), το πνεύμα συνεργασίας και την αδιαφορία τους για την κοινωνική θέση, αλλά τους σκανδάλισε η «έλλειψη ηθικής» τους. Διαπίστωσαν ότι οι Νασκάπι δεν αντιλαμβάνονταν καθόλου την έννοια της ατομικής ιδιοκτησίας, της εξουσίας, της αρσενικής υπεροχής και επιπλέον αρνούνταν να τιμωρήσουν τα παιδιά τους. Οι ιησουίτες αποφάσισαν να τα αλλάξουν όλα αυτά, και άρχισαν να διδάσκουν στους Ινδιάνους τα βασικά στοιχεία του πολιτισμού, όντες πεπεισμένοι ότι αυτό ήταν αναγκαίο προκειμένου να τους μετατρέψουν σε αξιόπιστους εμπορικούς εταίρους. Έχοντας αυτή τη νοοτροπία, τους δίδαξαν κατ' αρχάς ότι «ο άνδρας είναι ο αφέντης», ότι «στη Γαλλία οι γυναίκες δεν κάνουν κουμάντο στους άνδρες τους», και ότι έπρεπε να απαγορευτούν οι νυχτερινές ερωτοτροπίες, τα διαζύγια ανεξαρτήτως του ποια πλευρά τα επιθυμούσε, καθώς και η σεξουαλική ελευθερία και για τους δύο συζύγους, πριν και μετά το γάμο. Η παρακάτω είναι μια ενδεικτική συνομιλία μεταξύ του Λε Ζεν και ενός Νασκάπι, σχετικά με αυτό το θέμα: «Του είπα ότι δεν είναι έντιμο μια γυναίκα να αγαπάει οποιονδήποτε εκτός από το σύζυγό της και πως, εφόσον αυτό το κακό κυκλοφορεί ανάμεσά τους, εκείνος δεν μπορεί να είναι σίγουρος ούτε για το αν ο γιος του, που ήταν παρών, ήταν πράγματι δικός του γιος. Απάντησε: «Δεν καταλαβαίνεις. Εσείς οι Γάλλοι αγαπάτε μόνο τα δικά σας παιδιά. Όμως εμείς αγαπάμε όλα τα παιδιά της φυλής μας». Άρχισα να γελάω βλέποντάς τον να φιλοσοφεί με τόσο αγροίκο τρόπο». Οι άνδρες Μοντανιέ-Νασκάπι εκπαιδεύτηκαν στην ανδρική υπεροχή διότι οι Γάλλοι ήθελαν να τους ενσταλάξουν το "ένστικτο" της ατομικής ιδιοκτησίας, κι έτσι να γίνουν αξιόπιστοι συνεργάτες στο εμπόριο γούνας.

[3]Η λέξη faggot μας θυμίζει ότι οι ομοφυλόφιλοι αποτέλεσαν κάποιες φορές το προσάναμμα για την πυρά όπου έκαιγαν τις μάγισσες· ενώ το ιταλικό finocchio παραπέμπει στην πρακτική του σκορπίσματος αυτού του αρωματικού φυτού στα ξύλα της πυράς, με σκοπό να καλύψουν τη δυσωδία της καιγόμενης σάρκας. Και οι δύο λέξεις χρησιμοποιούνται υποτιμητικά για τους ομοφυλόφιλους.

[4]Συντελείται, ωστόσο, μία ολόκληρη μεταστροφή στον τρόπο που γίνεται αντιληπτό το σώμα. Οι επιστημονικοί και φιλοσοφικοί κύκλοι εκείνης της εποχής έδιναν στο σώμα τη διάσταση της μηχανής, της ύλης, αποκομμένο από τη ψυχή, τις επιθυμίες, τις αισθήσεις του, διαχωρισμένο από το άτομο. Και όσο το άτομο αποχωρίζεται ολοένα και περισσότερο από το σώμα του, μετατρέπεται σε αντικείμενο διαρκούς επιτήρησης και ελέγχου- κατά κάποιο τρόπο ιδιωτικοποιείται. Το σώμα, απογυμνωμένο, μπορούσε πια να χτιστεί εκ νέου και να γίνει το μέσο εκπειθάρχησης και διαχείρισης. Το σώμα-μηχανή αποτέλεσε τελικά το καινούριο κοινωνικό πρότυπο. Στην πραγματικότητα, προετοιμάζεται να δεχτεί την πειθαρχία και τον αυτοματισμό της καπιταλιστικής εργασίας. Οι αντιλήψεις των προηγούμενων αιώνων (περί μαγείας, άστρων, τύχης, σχέσης με τη φύση, μετά θάνατον ζωή) έρχονταν σε μεγάλη

αντίθεση με αυτή τη λογική του εξορθολογισμού και της κανονικοποίησης της ανθρώπινης φύσης και συμπεριφοράς.

Οι σημειώσεις 1,2,3 είναι από το βιβλίο «Ο Κάλιμπαν και η μάγισσα, γυναίκες, σώμα και πρωταρχική συσσώρευση», της SilviaFederici.

Επιστήμη – έθνος – θρησκεία

Επιστήμη

Η μετάβαση από τη φεουδαρχία στον καπιταλισμό ανάμεσα στα άλλα, σηματοδότησε και τη μετάβαση από την εμπειρική γνώση (βότανα, έλαια, θεραπείες κ.ά.) που κατείχαν κυρίως οι γυναίκες, στην οργάνωση της επιστημονικής γνώσης, την οποία από εδώ και στο εξής κατέχουν οι άνδρες. Μετάβαση η οποία οδήγησε σε μια νέα μορφή «περίφραξης», δηλαδή τη γέννηση της επαγγελματικής ιατρικής, κοινωνικά και οικονομικά απρόσιτης και ξένης έναντι των γυναικών θεραπευτριών, που κυνηγήθηκαν ως μάγισσες. Οι γυναίκες έως τότε ήταν οι κύριοι φορείς αυτού που αργότερα πήρε τη μορφή της σημερινής επιστήμης, για παράδειγμα ως μαίες, και χρειάστηκε να περάσουν αιώνες ώστε να ξαναδιεκδικήσουν τη θέση τους στους επιστημονικούς κύκλους. Η ανάπτυξη και η οργάνωση της επιστημονικής έρευνας συνολικότερα συνεισέφεραν στη δόμηση ενός κόσμου που στηρίζεται στην εκμετάλλευση της φύσης αλλά και στις πεφωτισμένες ελίτ -ανδρών φυσικά- επιστημόνων που μόνο αυτοί δικαιούνταν να φέρουν τη «γνώση» στην υπηρεσία της εκάστοτε άρχουσας τάξης.

«η επιστήμη, αναπόσπαστη στο εξής από την επιδίωξή της να κυριαρχήσει πάνω στη φύση, εισδύει στην κοινωνία», Οι πολιτικές αντιλήψεις του 20^{ου} αιώνα, Φ. Σατελέ, Ε. Πιζιέ-Κουσνέρ

Σε σχέση με την οικογένεια, η επιστήμη και συγκεκριμένα η ιατρική και η βιολογία, πλέον, είναι άλλος ένας παράγοντας που διαμορφώνει τις κοινωνικές σχέσεις με στοιχεία τη «βιολογική συγγένεια» μεταξύ των μελών της. Οι οικογενειακές σχέσεις που έτσι κι αλλιώς ήταν καταγεγραμμένες ως άρρηκτοι «δεσμοί αίματος» επικυρώνουν τη σημασία τους με τις απτές πλέον αποδείξεις της επιστήμης περί γονιδίων και κληρονομικότητας και συνηγορούν στην περαιτέρω φυσικοποίηση. Έτσι κι αλλιώς το αίμα πέρα από τον ανατομικό/βιολογικό του ρόλο αλλά και σε συνέχεια της ζωτικής σημασίας του για το σώμα, χρησιμοποιείται ως πολύ ισχυρός συμβολισμός με ποικίλες σημασίες.

Από τη βιολογία προέρχονται και τα παραδείγματα που παρουσιάζουν την οικογένεια ως «κύτταρο» δηλαδή ως οργανικό κομμάτι της κοινωνίας. Με αυτό τον τρόπο συγκαλύπτεται ο κοινωνικός της ρόλος, στο βαθμό που οι οικογενειακές σχέσεις παρουσιάζονται σαν κάτι το κατεξοχήν ανθρώπινο, ως σχέσεις δηλαδή που πηγάζουν απευθείας από την ανθρώπινη φύση. Αποσιωπάται δηλαδή το γεγονός ότι η οικογένεια είναι το πρώτο πεδίο παραγωγής και αναπαραγωγής εξουσιαστικών και ιεραρχημένων σχέσεων.

Έθνος

Παράλληλα στην Ευρώπη κατά τον 16^{ο} – 17^{ο} αιώνα έχουμε και την καλλιέργεια της εθνικής συνείδησης ως απαραίτητη προϋπόθεση για τη μετάβαση στον καπιταλισμό. Τα παλαιά βασίλεια αρχίζουν και μεταλλάσσονται σταδιακά προς τη σημερινή μορφή του έθνους-κράτους και παράγονται οι μεγάλες αφηγήσεις για τον κοινό πολιτισμό και την κοινή ιστορία μεταξύ των κατοίκων συγκεκριμένων εδαφικών εκτάσεων.
Η οικογένεια έχει παίξει σημαντικό ρόλο μέσα στις εθνικές αφηγήσεις μιας και θεωρείται θεμελιώδες κομμάτι του Έθνους.

--Άρθρο 21

1. *Η οικογένεια, ως θεμέλιο της συντήρησης και προαγωγής του Έθνους, καθώς και ο γάμος, η μητρότητα και η παιδική ηλικία τελούν υπό την προστασία του Κράτους.*

Η οικογένεια, είναι το πλαίσιο μέσα στο οποίο αναπαράγονται και επιτελούνται τα εθνικά ιδεώδη. Οι γυναίκες μέσω της τεκνοποίησης έχουν την υποχρέωση ως αναπαραγωγικές μηχανές να στελεχώσουν το έθνος με νέο δυναμικό, τα «εθνικά σώματα», που σε συνθήκη ειρήνης θα το ενισχύσουν δημογραφικά και σε συνθήκη πολέμου θα το υπερασπιστούν. Φυσικά τα σώματα αυτά θα πρέπει να μην παρεκκλίνουν από την κανονικότητα, οι άνδρες οφείλουν να είναι αρρενωποί και οι γυναίκες ήσυχες ευαίσθητες και κυρίως: μητέρες.

Η ιδεολογία της οικογένειας, έρχεται σε ευθεία αναλογία με αυτή του Έθνους. Και οι δύο μηχανισμοί, εμπεριέχουν τη λογική του αποκλεισμού του «άλλου». Η διάκριση ανάμεσα σε εμάς και τους «άλλους» ακριβώς στη βάση της βιολογικής συγγένειας και της φυλετικής υπεροχής δικαιολογεί τη –με κάθε μέσο – εξασφάλιση της ύπαρξης αυτού του «οργανισμού». Οι δολοφονίες σε κατάσταση πολέμου δεν είναι δολοφονίες αλλά νόμιμη αυτοάμυνα και υπεράσπιση του έθνους, αντιθέτως μάλιστα κάποιος διώκεται αν αρνηθεί να δολοφονεί.

Η έννοια του Έθνους είναι επίσης φυσικοποιημένη, καθώς πρόκειται για τον ευρύτερο «οργανισμό» που εμπεριέχει τα «κύτταρα» που είναι η οικογένεια. Όπως και στην οικογένεια έτσι και στο έθνος μέσω της φυσικοποίησης των σχέσεων κατοχυρώνεται ο ισχυρός δεσμός των μελών. Η προστασία δηλαδή που δικαιούνται τα άτομα μέσα σε αυτό το σύνολο αλλά και η υποχρέωση να υπηρετούν τα συμφέροντα αυτού του «οργανισμού» μέσω του οποίου υπάρχουν και από τον οποίο εξαρτώνται. Ταυτόχρονα έχει εδραιωθεί στο συλλογικό φαντασιακό ότι από αυτές τις σχέσεις προκύπτει αναπόφευκτα η αγάπη και δεν είναι τυχαία η φράση «μητέρα πατρίδα» καθώς ενεργοποιεί το -δεδομένο- συναίσθημα προς τη «μητέρα».

Η επιβολή ενός συγκεκριμένου τρόπου ζωής που ορίζει ο ισχυρός –ο πατέρας στην οικογένεια, ο κυβερνήτης στο έθνος-, εφόσον επιχειρεί να διεισδύσει σε κάθε πτυχή της ατομικής ύπαρξης και δημιουργίας, σηματοδοτεί την παρουσία ενός λανθάνοντος ολοκληρωτισμού στην καθημερινότητα. Ενός ολοκληρωτισμού που πολύ δύσκολα γίνεται αντιληπτός, στο βαθμό που τόσο η οικογένεια όσο και το έθνος είναι έννοιες φυσικοποιημένες, άρα και έξω από λογική επεξεργασία και κριτική.

Θρησκεία

Ένας ακόμα από τους παράγοντες που συγκροτούν τη δομή της οικογένειας είναι ο θρησκευτικός, που συμπληρώνει άλλωστε και το γνωστό τρίπτυχο πατρίς-θρησκεία-οικογένεια. Η θρησκεία ως σύνολο δοξασιών που οργανώνουν την αντίληψη του αισθητού κόσμου σε συνάρτηση με μια υπερφυσική πραγματικότητα, έχει τη δυνατότητα να προσδίδει μια «ιερότητα» στην οικογένεια αλλά και το έθνος, ενισχύοντας τους θεσμούς αυτούς. Έχοντας τη δική της «ιερή» ιστορική διαδρομή, δημιουργεί μια δυναμική στη συλλογική μνήμη που παράγει άλλη μια φυσικοποιημένη σχέση, με ένα αόριστο επέκεινα, που καθορίζει, μια συναισθηματική ηθική η οποία διέπει τις συγγενικές σχέσεις αλλά και διδάσκει την υποταγή σε κάθε μορφή εξουσίας, στο Θεό, στον πατέρα, στον ηγεμόνα.

Η ύλη διαχωρίζεται από το πνεύμα, με την ύλη (δηλαδή το σώμα) να είναι κατώτερο, αμαρτωλό και μιαρό και το πνεύμα να πρέπει να το δαμάσει και να το υποτάξει, οπότε η σεξουαλική συνεύρεση όταν δεν έχει σκοπό την αναπαραγωγή, είναι φυσικά αμαρτία.

Κατά τη χριστιανική παράδοση ενώ ο άντρας είναι φτιαγμένος *κατ' εικόνα και καθ' ομοίωση* του Θεού, η γυναίκα δημιουργήθηκε για να μην είναι μόνος ο άντρας. Ο ίδιος μύθος για τη δημιουργία της γυναίκας αναφέρεται και στο Κοράνι και στο ιουδαϊκό Τορά και σε άλλα ιερά βιβλία των διαφόρων θρησκειών, τα οποία υποστηρίζουν ότι η γυναίκα απ΄ την καταγωγή της είναι κατώτερη ύπαρξη, που δημιουργήθηκε ύστερα από τον άντρα και υποτάσσεται σ΄ αυτόν. Επίσης ειδικά στο χριστιανισμό θεωρείται και «μιαρή» μιας και εκείνη πρώτα υπέκυψε στον πειρασμό και γι' αυτό τιμωρήθηκε

(προπατορικό αμάρτημα) να πονάει όταν γεννάει, γι’ αυτό και της απαγορεύεται η είσοδος στην εκκλησία όταν έχει περίοδο.

«Θέλω δε να εξεύρητε, ότι η κεφαλή παντός ανδρός είναι ο Χριστός. κεφαλή δε της γυναικός, ο ανήρ. κεφαλή δε του Χριστού ο Θεός. Πάσα δε γυνή προσευχομένη ή προφητεύουσα με την κεφαλήν ασκεπή, καταισχύνει την κεφαλήν εαυτής... Διότι ο μεν ανήρ δεν χρεωστεί να καλύπτη την κεφαλήν αυτού, επειδή είναι εικών και δόξα του Θεού. η γυνή είναι δόξα του ανδρός. Διότι ο ανήρ δεν είναι εκ της γυναικός αλλά η γυνή εκ τους ανδρός. επειδή δεν εκτίσθη ο ανήρ δια την γυναίκα, αλλ΄ η γυνή δια τον άντρα» (Α΄ Κορινθίους ια΄ 3-15).

Η οικογένεια για τον άντρα αποτελεί το δικό του ιδιωτικό βασίλειο το οποίο οφείλει να προστατεύει και η γυναίκα και τα τέκνα οφείλουν να υποτάσσονται σε αυτόν. Για τη γυναίκα, αποτελεί το μοναδικό χώρο που της αναλογεί, έξω φυσικά από τη δημόσια σφαίρα και με μοναδική «ιερή αποστολή» την αναπαραγωγή και την ανατροφή των τέκνων.

Φύλο και οικογένεια

Θα επιχειρήσουμε εδώ να συνδέσουμε το πολύσημο πλαίσιο που συνιστά η οικογένεια[i] με την αναλυτική κατηγορία του φύλου, να διαρρήξουμε την παραλληλία όσον αφορά στους Λόγους που έχουν διατυπωθεί γι' αυτά και που φαίνεται να ηγεμονεύουν, αν όχι στους ακαδημαϊκούς κύκλους, σίγουρα εντός αυτού που λέμε κοινωνικό πεδίο. Μια τέτοια προσέγγιση προϋποθέτει μια αρχική παραδοχή, αυτή που προσλαμβάνει την οικογένεια και την οικία ως κατεξοχήν τόπους μέσα στους οποίους παράγονται, αναπαριστώνται και ανασχηματίζονται οι σταθερά ιεραρχικές έμφυλες σχέσεις.
Αξίζει να σημειωθεί ότι παρά την πλούσια ερευνητική δουλειά πολλών ιστορικών του φύλου, υπάρχει, σε επίπεδο βιβλιογραφίας, μια "απωθημένη" σχέση μεταξύ φύλου και οικογένειας και δεν είναι παρά τις τελευταίες δεκαετίες που ανακινείται το συγκεκριμένο αντικείμενο ως πεδίο έρευνας. Μέσα από αυτή την έλλειψη αποκαλύπτονται κάποια βασικά σημεία της προσέγγισής μας.

Παρ’ότι η οικογένεια προσδιορίστηκε ως πρωταρχικός τόπος παραγωγής και αναπαραγωγής της γυναικείας καταπίεσης και συνακόλουθα παραγωγής και εμπέδωσης των έμφυλων ανισοτήτων[ii], τόσο από ιστορικούς όσο και από αγωνιζόμενους-ες εντός των κινημάτων για τη γυναικεία χειραφέτηση, οι πρώτες καταθέσεις σε αναλυτικό επίπεδο όσον αφορά στα ζητήματα της έμφυλης-γυναικείας καταπίεσης εστίασαν στο ρόλο των γυναικών στη δημόσια σφαίρα, δηλαδή σε τομείς όπως ο εργασιακός χώρος, η εκπαίδευση, η πολιτική κ.α. Αυτό που λέγεται ιδιωτική σφαίρα δεν προσεγγίστηκε άμεσα. Η ασυμμετρία αυτή παρακολουθεί τον αγώνα των γυναικών για διεκδίκηση δικαιωμάτων, για διασφάλιση ίσων ευκαιριών και δυνατοτήτων, ίσων αμοιβών στη μισθωτή εργασία. Ο χώρος της οικίας, πέρα από απωθητικός, αναγνωρίστηκε ως ιδιωτικός, ενώ ζητούμενο σε αυτές τις πρώτες διαρρήξεις των κυρίαρχων αφηγήσεων ήταν να αποκατασταθεί η γυναίκα εντός του δημοσίου πεδίου, να γίνει ορατή εκείνη και οι δυνατότητές της ως ίση. Επομένως, ήταν αναμενόμενο να υπάρχει μια "προσκόλληση" στο λεγόμενο δημόσιο πεδίο, μια ευθεία "αναμέτρηση" με τον αντρικό πληθυσμό και τα προνόμια που εκείνος απολάμβανε στους κατά τα κυρίαρχα κατεξοχήν αντρικούς χώρους.

Στο σημείο αυτό αναδεικνύεται ένα πολύ βασικό θέμα ως προς τη θεώρηση της οικογένειας. Είναι γνωστός ο τρόπος που στη νεωτερικότητα γίνεται αντιληπτή η πραγματικότητα μέσα από δυαδικότητες και δίπολα. Ένα από αυτά, καθοριστικό για τις αναλυτικές κατηγορίες που μελετάμε, είναι η διάκριση ιδιωτικού και δημόσιου, σημείο στο οποίο αρκετά νωρίς εστίασαν τα κινήματα για τη γυναικεία χειραφέτηση και μέχρι σήμερα αποτελεί πεδίο έντονης κριτικής. Η διάκριση αυτή θεμελιώνεται περισσότερο με την εγκαθίδρυση των καπιταλιστικών σχέσεων εντός του κοινωνικού, με την πιο συστηματική οργάνωση του χωροχρόνου σε ιδιωτική και δημόσια σφαίρα. Η οικογένεια "εξορίστηκε" στη σφαίρα του ιδιωτικού, στο κέντρο της οποίας δεσπόζει η γυναίκα/μητέρα και αυτό όχι τυχαία. Υπάρχει μια κυρίαρχη πατριαρχική αφήγηση, η οποία νομιμοποιήθηκε κατά κύριο λόγο από θρησκευτικούς και επιστημονικούς κύκλους (της ψυχανάλυσης, ιατρικής, βιολογίας, νομικής, κοινωνιολογίας) και εξακολουθεί να παράγει σχήματα που θέλουν τη γυναίκα φορέα συγκεκριμένων χαρακτηριστικών, όπως αυτά της ευαίσθητης, της στοργικής, της υπομονετικής, της ήσυχης, της μητέρας, στοιχεία που ένα προς ένα μπορούν να την τοποθετήσουν στο εσωστρεφές πεδίο του

ιδιωτικού. Με άλλα λόγια, έχει αναδειχτεί συστηματικά η συγκρότηση ενός θηλυκού προτύπου που ορίζει τον οίκο ως το μόνο επιτρεπτό πεδίο της γυναικείας αναφοράς και δράσης, με επιχειρήματα που επικαλούνται της επιταγές της "φύσης" και της προερχόμενης από αυτήν βιολογικής διαφοράς ανάμεσα στα φύλα. Συνέχεια του παραπάνω σχήματος αποτελούν αφηγήσεις που θέλουν τον άντρα δυναμικό, δραστήριο, ευφυή, εξωστρεφή, κοινωνικό, στοιχεία που τον τοποθετούν στην απόλυτη ορατότητα, στο πεδίο της δημόσιας σφαίρας. Προφανώς, η ηγεμονική διχοτομία ιδιωτικού και δημόσιου είναι μια μεγάλη κουβέντα που σίγουρα δεν μπορεί να εξαντληθεί στην παραπάνω αδρή περιγραφή. Ωστόσο, χρειάζεται να ειπωθεί ότι η εν λόγω καταστατική συνθήκη κατατεμαχίζει την ίδια την πολιτική κριτική και ακρωτηριάζει τα πολιτικά-κοινωνικά ζητήματα από το όλον τους, μιας που προϋποθέτει τη θέασή τους μέσα από ξεκομμένες, διαχωρισμένες μεταξύ τους περιοχές, συμβάλλοντας τελικά στην αποπολιτικοποίησή τους. Με σημείο αναφοράς το φύλο, επιτάσσει διαφορετική προσέγγιση για τις έμφυλες ανισότητες που επιτελούνται στα φώτα της δημοσιότητας και διαφορετική στα σκοτάδια της ιδιωτικότητας της οικογένειας. Χαρακτηριστικό παράδειγμα είναι το ζήτημα της "ενδοοικογενειακής βίας", όνομα που δίνεται για τους ξυλοδαρμούς, βιασμούς γυναικών και παιδιών από τους πατεράδες, σαν να πρόκειται για "αυτοφυή βία" και όχι βία που συναρθρώνεται με την έμφυλη βία σε όλα τα πεδία της καθημερινής ζωής. Έτσι, η "ενδοοικογενειακή βία" γίνεται εξαίρεση βίας, προστατευτικό δίχτυ που επιτρέπει τη διαιώνισή της και την πρόσληψή της ως προσωπικής-ιδιωτικής υπόθεσης. Συμπερασματικά, ακριβώς αυτή η διάκριση είναι που συντελεί στην αναπαραγωγή από το κοινωνικό, της προστασίας του ιδιωτικού, σαν να βρίσκεται αυτό εκτός της σφαίρας του πολιτικού, και τελικά στην προστασία και διαιώνιση των σκληρών παιχνιδιών της εξουσίας εντός του οικιακού χώρου.

Σε συνάρτηση με τα παραπάνω, η μη αναγνώριση της σύμπλεξης οικογένεια και φύλο δεν μπορεί παρά να είναι δηλωτική μιας απροθυμίας να προβληματοποιηθεί τελικά η ίδια η οικογένεια. Και αυτό γιατί ο συγκεκριμένος θεσμός έχει κατοχυρωθεί στην κοινωνική συνείδηση ως φυσική συνθήκη, προαιώνιος θεσμός, αναλλοίωτο και αμετάβλητο σύμβολο που δεν επιδέχεται αμφισβήτησης. Υπήρξε και παραμένει κεντρικό θέμα στο δημόσιο και κανονιστικό λόγο, από το δίκαιο και τους νόμους μέχρι την Εκκλησία, τον Τύπο, τα επιστημονικά συγγράμματα κ.α. Η φυσικοποίηση και ιεροποίηση της οικογένειας αποτελεί κομβικό σημείο εξαίρεσής της από τη σφαίρα του πολιτικού. Περιβάλλεται από όλα εκείνα τα ιδεαλιστικά για έναν τόπο ησυχίας, αγάπης και θαλπωρής, όπου κανείς μπορεί να στηριχτεί συναισθηματικά, ψυχολογικά, οικονομικά στους "δικούς του ανθρώπους". Η οικογένεια, κατά τα κυρίαρχα, είναι κάτι σαν ο επίγειος παράδεισος, το καταφύγιο μετά από τις ταλαιπωρίες της ημέρας, η φυσική κατάληξη της οποίας δεν μπορεί παρά να είναι η επιστροφή σε αυτή, στον κλειστό κύκλο των συγγενικών σχέσεων. Το να έχεις οικογένεια αποτελεί όρο κοινωνικής αποδοχής, σε βαθμό που αν κάποιος/α δεν βρίσκεται εντός της, να θεωρείται μόνος/η και αποτυχημένος/η, έκπτωτος/η του κοινωνικού. Η κανονικοποίησή της δεν εκπηγάζει μόνο από την κατοχύρωση της ως αδιαμφισβήτητης στην κοινωνική συνείδηση, αλλά προφανώς το αστικό δίκαιο έχει φροντίσει να διασφαλίζει τη διατήρηση, την προστασία και διαιώνιση του θεσμού. Ενδεικτικό είναι ότι στο άρθρο 16(3) της Παγκόσμιας Διακήρυξης Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων αναφέρεται: *"Η οικογένεια είναι η φυσική και θεμελιώδης μονάδα της κοινωνίας και χρειάζεται να προστατεύεται από την κοινωνία και το κράτος".* Σε αυτό το ισχυρό λογοθετικό συγκείμενο, είναι αναμενόμενο να δημιουργείται μια δυσκολία να τοποθετηθεί η οικογένεια στο κέντρο της συζήτησης ως αυτό που είναι, ένα πεδίο όπου διενεργούνται σύνθετες διαπραγματεύσεις ισχύος, μεταξύ αυτών και των ιεραρχικών, καταπιεστικών έμφυλων ανισοτήτων.

Στο καθεστώς φυσικοποίησης της οικογένειας συνέβαλαν και οι πολυάριθμες έρευνες της ιστορικής δημογραφίας και της ποσοτικής ανάλυσης απογραφικών δεδομένων. Οι έρευνες αυτές, ειδικά παλαιότερα, δεν προβληματοποιούσαν το αρχειακό τους υλικό. Οι απογραφές πληθυσμού, οι ληξιαρχικές πράξεις γεννήσεων, γάμων και θανάτων προσλαμβάνονταν ως τεκμήρια υπεράνω αμφισβήτησης, απτές αποδείξεις αντικειμενικών γεγονότων. Η εξαίρεση από τις έρευνες αυτές των ευρύτερων κοινωνικών, οικονομικών και πολιτισμικών συμφραζόμενων οδηγούσε και οδηγεί σε μια α-ιστορική αφήγηση της λειτουργίας της οικογένειας, με τη μονότονη προσήλωση των δημογράφων σε αριθμούς και τυπολογίες των οικογενειακών σχέσεων να ισχυροποιεί την "αντικειμενικότητα" και φυσικότητα της οικογενειακής δομής.

Για να μπούμε στον πυρήνα του ζητήματος και πιάνοντας "μια άκρη" για το πώς αυτές οι σχέσεις υλικοποιούνται, χρειάζεται να αναφερθούμε αρχικά στο ζήτημα της μητρότητας. Με βάση το στερεοτυπικό ορισμό του πυρηνικού οικογενειακού σχηματισμού, η οικογένεια θεμελιώνεται στην ισοσθενή και ισότιμη βιολογική σχέση και με τους δύο γονείς, αν και στην πραγματικότητα συμβαίνει κάτι άλλο: η βιολογική μητρότητα και η βιολογική πατρότητα κατασκευάζονται με ασύμμετρους τρόπους. Σύμφωνα με τις δυτικές πολιτισμικές παραδοχές, η βιολογική εμπλοκή της μητέρας στη διαδικασία της κύησης και του τοκετού βεβαιώνει ως αυτονόητο το δεσμό της με το παιδί και επειδή αυτό στοιχειοθετείται στη βάση βιολογικών-φυσιολογικών διαδικασιών η μητρότητα καθίσταται ως "φυσική". Αντίθετα, μιας που η εμπλοκή του πατέρα δεν προκύπτει από τέτοιες διαδικασίες, η πατρότητα κατασκευάζεται μέσα από τη συζυγική ένωση και επομένως ανάγεται σε κοινωνικό ή πολιτισμικό φαινόμενο. Σύμφωνα με το άρθρο 1463 του Αστικού Κώδικα: "Η συγγένεια με τον πατέρα και τους συγγενείς του συνάγεται από το γάμο της μητέρας με τον πατέρα ή ιδρύεται με την αναγνώριση, εκούσια ή δικαστική". Ενώ στο άρθρο 1465, προφανώς με βάση το γεγονός ότι η κυοφορία διαρκεί εννέα μήνες, ο νομοθέτης ορίζει ότι το παιδί που γεννιέται κατά τη διάρκεια του γάμου της μητέρας του ή μέσα σε τριακόσιες ημέρες από τη λύση ή την ακύρωσή του "τεκμαίρεται" ότι έχει πατέρα το σύζυγο της μητέρας. Έτσι, ο γάμος ανάγεται σε νομικό τεκμήριο συγγένειας που εγκαθιδρύει την πατρότητα. Και πάλι εδώ, έχουμε αναπαραγωγή του τυπικού πατριαρχικού διπόλου: μητρότητα ως φυσικό - πατρότητα ως νομικό-κοινωνικό γεγονός.

Το ζήτημα της μητρότητας αποτελεί πεδίο έρευνας, κριτικής και από μόνο του αποτελεί τεράστιο θέμα συζήτησης. Θα αρκεστούμε εδώ να αναφέρουμε κάποια βασικά σημεία.

-Η μητρότητα αποτελεί σταθερά, για το δυτικό κόσμο τουλάχιστον, μια από τις πράξεις τελείωσης του γυναικείου σώματος. Είναι κατοχυρωμένη ως φυσική κατάσταση, ένστικτο που λόγω και της παραπάνω σύνδεσής της με βιολογικές διαδικασίες, θεωρείται ότι βρίσκεται στο DNA κάθε γυναικείου σώματος, το οποίο ολοκληρώνεται μέσα από την απόκτηση απογόνων. Είναι γνωστό το απόφθεγμα: "η γυναίκα γεννιέται μάνα". Το σύστημα οργάνων του γυναικείου σώματος (ωοθήκες, μήτρα, ωαγωγοί-σάλπιγγες, κόλπος κλπ, με συνδηλωτική ονοματολογία) ονομάζεται αναπαραγωγικό σύστημα, δηλαδή προορισμένο για κυοφορία και γέννηση -άσχετα αν μια γυναίκα χρησιμοποιεί κατά τη διάρκεια της ζωής της τα όργανα αυτά κατά βάση για σεξουαλική συνεύρεση ή για να εκτελέσει άλλες σωματικές λειτουργίες. Η αναπαραγωγή λοιπόν αποτελεί ύψιστο σκοπό, κατά βάση, του γυναικείου σώματος. Τα γυναικεία σώματα που δεν τεκνοποιούν θεωρούνται ατελή σώματα και ως τέτοια βιώνονται και από το μεγαλύτερο μέρος των γυναικών. Η μη τεκνοποίηση είναι έλλειψη σύνδεσης με την αφαιρετική κατηγορία "φύση", που συνεπάγεται αποξένωση από το σώμα και τελικά πολλές φορές αυτο-στιγματισμό και αυτο-αποπομπή από το κοινωνικό. Η μητρότητα ως φυσική γυναικεία αποστολή εξυπηρετεί τη διαιώνιση του θεμελιώδους έμφυλου διαχωρισμού των γυναικείων από τα αρσενικά χαρακτηριστικά, ενισχύοντας καθοριστικά το εννοιολογικό πλαίσιο της θηλυκότητας-αρρενωπότητας. Με άλλα λόγια αποτελεί προμετωπίδα όλων των έμφυλων διαφορών, εκεί όπου αρχίζουν και τελειώνουν οι νομιμοποιητικοί λόγοι των έμφυλων ανισοτήτων[iii].

-Επιπλέον, η τελεολογική σύνδεση της γυναίκας με τα παιδιά της εξυπηρετεί αυτό που είναι γνωστό ως έμφυλος καταμερισμός της εργασίας. Το μεγάλωμα, η ανατροφή και η φροντίδα των παιδιών είναι κατεξοχήν γυναικείες υποχρεώσεις, συμβόλαια εφ' όρου ζωής και εκείνη που δεν συμμορφώνεται με αυτή την επιταγή θα αναμετρηθεί με την κοινωνική αποπομπή, το στιγματισμό, την περιθωριοποίηση (σε αντίθεση με τον άντρα που, ακόμα και στις διαφημιζόμενες ως "προηγμένες" δυτικές κοινωνίες, δεν θα υποστεί ποτέ τα αντίστοιχα). Η ανατροφή των παιδιών θεωρείται φυσική αποστολή της μητέρας και γι' αυτό εμπίπτει στην αμισθί εργασία και συναντάει όλες εκείνες τις επίσης αμισθί υποχρεώσεις της φροντίδας του νοικοκυριού.

Επομένως, το ζήτημα της μητρότητας, με την αέναη παραγωγή λόγου υπέρ της και τους τρόπους βίωσής της, βρίσκεται στο κέντρο του σχηματισμού της οικογένειας. Αξιοσημείωτο είναι ότι στις δυτικές κοινωνίες, όπου υπάρχει μια θεσμική κίνηση ενσωμάτωσης των αιτημάτων του πιο συντηρητικού κομματιού του φεμινισμού, του φιλελεύθερου φεμινισμού, βλέπουμε ότι η μητρότητα μπορεί να αποτελεί από μόνη της ικανή προϋπόθεση για δημιουργία οικογένειας, χωρίς να υφίσταται πατέρας. Πρόκειται για τη λεγόμενη μονογονεϊκή οικογένεια, δηλαδή οικογένεια με έναν γονέα, συνήθως μητέρα (δεν αποκλείεται ωστόσο και οικογένεια μόνο με πατέρα, συνήθως σε περιπτώσεις

θανάτου της συζύγου). Στο βαθμό λοιπόν που δεν διαταράσσονται οι παραδοσιακές οικογενειακές δομές και αυτή η μορφή οικογένειας βρίσκεται εντός του επιτρεπτού, θεσμικά και κοινωνικά.

Μεταφερόμαστε στη συνέχεια σε ένα άλλο σημείο οπτικής, που συνδέεται με την κατασκευή ταυτοτήτων, κοινωνικών και σεξουαλικών. Μέσα στην οικογένεια συμπλέκονται σταθερά διάφορα επίπεδα ιεραρχημένων σχέσεων. Κατά τον Μπουρντιέ, αναπαράγονται τρία συστήματα ταξινόμησης: η δομή των ταξικών σχέσεων, η δομή των σχέσεων των φύλων[iv] και η δομή των σχέσεων των διαφορετικών ηλικιακών ομάδων. Η δομή της οικογένειας παίζει σπουδαίο ρόλο στη διαπαιδαγώγηση και τη διαμόρφωση κοινωνικών ταυτοτήτων. Οι σχέσεις των φύλων είναι καθοριστικές στη διαμόρφωση και σχηματοποίηση του τρόπου σκέψης, των συνηθειών και της πρακτικής. Τα νεαρά μέλη, μέσα από τις πρακτικές εμπειρίες τους στην οικογένεια, γνωρίζουν τον κοινωνικό τους κόσμο (αρχές οργάνωσης, σύμβολα, κανόνες συμπεριφοράς), μαθαίνουν να σκέφτονται με ένα συγκεκριμένο τρόπο και αποκτούν μέσα από τη μίμηση πράξεων ένα σύστημα αξιών, μια γλώσσα του σώματος (χειρονομίες, στάσεις και εκφράσεις), μια μορφή λόγου, ακόμα και ένα στυλ ομιλίας[v]. Μέσα στο πλαίσιο της οικογένειας και βιώνοντας τη σχέση του πατέρα και της μητέρας οι "απόγονοι" αποκτούν τις αρχές του καταμερισμού της εργασίας με βάση το φύλο (αντρικές και γυναικείες δουλειές) και του καταμερισμού του σεξουαλικού έργου (του διαφορετικού ρόλου των δύο φύλων στην αναπαραγωγική διαδικασία), αναλαμβάνοντας συγκεκριμένη σεξουαλική ταυτότητα. Τα παιδιά, γένους θηλυκού και γένους αρσενικού, αναλαμβάνουν αμέσως φύλο. Τα ρούχα, τα παιχνίδια, τα βιβλία παρακολουθούν το διαχωρισμό. Τα κορίτσια μαθαίνουν τις "αρετές της γυναικείας φύσης", μυούνται στον κόσμο του νοικοκυριού, στη φροντίδα του σπιτιού και των άλλων και γαλουχούνται από μικρές να "κοιτάζουν" στο βασικό προορισμό τους, τη μητρότητα, ενώ αντίθετα τα αγόρια εκπαιδεύονται στο να είναι δραστήρια, δυναμικά, εξωστρεφή, σκληρά, αυταρχικά, πολεμοχαρή -κατά τα πρότυπα του πατέρα. Μαθαίνουν λοιπόν άμεσα μέσα από το υπόδειγμα των γονέων τους να αναπαράγουν τις έμφυλες ανισότητες. Χωρίς αυτό να σημαίνει ότι αποτελούν απλά παθητικά υποκείμενα, εκπαιδεύονται στο σύστημα οργάνωσης της πατριαρχίας και του σεξισμού. Η οικογένεια είναι ο τόπος εισήγησης των πατριαρχικών επιβολών, των σεξιστικών εκφορών, είναι ο τόπος εξοικείωσης με τη σεξιστική βία.

Το ζήτημα της κατασκευής της σεξουαλικής ταυτότητας εντός της οικογένειας είναι επίσης μεγάλο θέμα. Η διερεύνησή του έχει γίνει, πέρα από τα κινήματα για τη σεξουαλική απελευθέρωση, και από ένα ευρύ φάσμα ειδικών της ψυχολογίας. Η παραγωγή λόγου και πρακτικών από τους τελευταίους έχει παίξει κοινωνικά καθοριστικό ρόλο. Ξεκινώντας από την ψυχαναλυτική θεωρία του Φρόυντ και των υπέρμαχών του (με το διάσημο οιδιπόδειο σύνδρομο και το σύμπλεγμα της Ηλέκτρας), τη θεωρία της κοινωνικής μάθησης, της γνωστικής ανάπτυξης, της θεωρίας του σχήματος του φύλου και πρόσφατα την κοινωνικογνωστική θεωρία, όλες, με τις όποιες ελλείψεις-προσθέσεις και προβληματικές, συγκλίνουν στην αναγνώριση του κομβικού ρόλου της οικογένειας στην ανάληψη φύλου και τη διαμόρφωση σεξουαλικής ταυτότητας[vi]. Σε σχέση με το τελευταίο, θα εστιάσουμε μόνο σε κάποια σημεία.

-Η οικογένεια είναι ο τόπος που νόμιμα πραγματώνεται η σεξουαλικότητα. Αφενός, υπάρχει ευθεία σύνδεσή της με την αναπαραγωγή, διχοτομώντας το σεξ, σε σεξ για αναπαραγωγή και σεξ για ευχαρίστηση. Σε κάθε περίπτωση, "αναπαραγωγικό" και "μη αναπαραγωγικό" σεξ διατηρούν μια μοναδική ιδιωτικότητα. Το ίδιο το σπίτι ακολουθεί τη γεωγραφία αυτή της μυστικότητας. Η σεξουαλική συνεύρεση των γονέων δεν γίνεται ορατή από τα νεαρά μέλη της οικογένειας, αν και σύντομα αιωρείται ως πραγματικότητα. Εν συντομία, θα μπορούσαμε να πούμε, ότι η ίδια η σεξουαλική συνεύρεση μυστικοποιείται, κι έτσι αναδεικνύεται στο βασικότερο σημείο ιδιωτικότητας του ζεύγους. Χρειάζεται εδώ να σημειωθεί ότι ως μέρος της "δαιμονοποίησης" της σεξουαλικής συνεύρεσης, τα παιδιά μαθαίνουν να ντρέπονται για τις ερωτικές τους επιθυμίες, αφού συνήθως προηγουμένως έχουν υποχρεωθεί με παρατηρήσεις, εγκλήσεις και πειθαρχικές τιμωρίες, λεκτικές και μη, στο να τις καταπνίγουν. Η πειθαρχία στις σεξουαλικές νόρμες προϋποθέτει πάντα αυτό το στάδιο: της καταπίεσης από πολύ νωρίς της εξωτερίκευσης και συλλογικοποίησης των επιθυμιών. Έτσι, καθ' υπόδειγμα της συμπεριφοράς των γονέων, που κάνουν σεξ κρυφά στην κρεβατοκάμαρα με κλειδωμένη την πόρτα, τα παιδιά μαθαίνουν ότι δεν πρέπει να έχουν σεξουαλικές επιθυμίες, με συνέπεια όταν τις έχουν να καταφεύγουν επίσης στη μυστικότητα, ιδιωτικότητα (είναι γνωστό το πώς αντιμετωπίζεται εκατέρωθεν π.χ. ο αυνανισμός). Αν θέλαμε να συνοψίσουμε, θα λέγαμε ότι τα παιδιά μαθαίνουν την ιδιωτικότητα,

την "περιφρούρησή" της, την εξύψωση της σεξουαλικής ζωής σε τελετουργικό αναπαραγωγής, μαθαίνουν στη μυστικοποίηση της σεξουαλικής ζωής.
-Η οικογένεια είναι ο τόπος αναπαραγωγής της ιδεολογίας του ζεύγους, ως μονάδα αναπαραγωγής, αλλά και για την εμπέδωση της μονογαμίας, εκεί όπου κανείς μαθαίνει ότι ένας/μία τρίτος/η, τέταρτος/η κλπ. είναι μη αποδεκτός όρος συνεύρεσης και συμβίωσης. Για τη μονογαμία γίνεται λόγος και στη συνέχεια.
-Η οικογένεια είναι το βασίλειο της ετεροφυλοφιλίας. Το ζεύγος πατέρας-μητέρα ηγεμονεύει ως σταθερό, επιβλητικό παράδειγμα, αντιπροσωπεύει το κανονικό και εξορίζει οποιαδήποτε διαφοροποίηση στη σφαίρα του παρεκκλίνοντος. Τα νεαρά μέλη εκπαιδεύονται στο στενό πλαίσιο της ετεροφυλοφιλίας και στην ομοφοβία. Γι' αυτό, μετέχουν σε μια σειρά πειθαρχικών διαδικασιών προς υιοθέτηση των προτύπων. Η ίδια η τεκνοποίηση και οι Λόγοι που τη συνοδεύουν, ως δυνατότητα και μόνο του ετερόφυλου ζεύγους γονέων, εξυψώνει την ετεροφυλοφιλία στον άμβωνα του "φυσικού" και αφήνει τις όποιες ομοφυλοφιλικές επιθυμίες στο περιθώριο του ατελούς, της μη αναπαραγωγής, της μη-φύσης.

[1] Ορισμός της οικογένειας, από τον διαδικτυακό τόπο wikipedia, σύμφωνα με τον οποίο: *"Η ανθρώπινη **οικογένεια** (Familia) είναι μια θεσμοθετημένη βιο-κοινωνική μονάδα (biolocial group) που αποτελείται από δύο τουλάχιστον ενήλικα άτομα μη συγγενικά εξ αίματος που έχουν συζευχθεί καθώς και (τα κατιόντα μέλη) τέκνα αυτών, η καλούμενη έτσι και "πυρηνική οικογένεια". Ελάχιστες λειτουργίες αυτών των ομάδων πυρήνων (στην ευρύτερη μορφή τους) είναι η παροχή ικανοποίησης και ελέγχου των αναγκών του θυμικού (affectional needs) -συμπεριλαμβανομένων και των σεξουαλικών σχέσεων- καθώς και η διατήρηση μιας "κοινωνικο-πολιτιστικής" κατάστασης για την ανατροφή και ομαλή κοινωνικοποίηση των κατιόντων μελών της (τέκνων). Κάθε λοιπόν ομάδα που συγκροτείται με τον παραπάνω τρόπο και ταυτόχρονα επιτελεί τις παραπάνω ελάχιστες λειτουργίες καλείται "οικογένεια".*

[2] Στο ελληνικό κράτος, μέχρι την αναθεώρηση του Οικογενειακού Δικαίου το 1983 (νόμος 1329), ο άντρας ήταν αρχηγός της οικογένειας με εξουσία επί της συζύγου και των τέκνων.

[3] Χαρακτηριστικό είναι ότι η μητρότητα τα τελευταία χρόνια γνωρίζει διευρύνσεις ως προς την εννοιολόγησή της. Αυτό συμβαίνει με την εισαγωγή των τεχνικών τεχνητής ή υποβοηθούμενης γονιμοποίησης. Η αποσύνδεση της αναπαραγωγής από τη σεξουαλικότητα και η παρένθετη μήτρα, διαχωρίζοντας την τεκνοποίηση όχι μόνο από τη σύλληψη αλλά και από την κύηση επιτρέπουν τον μέχρι τώρα αδιανόητο "θρυμματισμό" της μητρότητας. Εντούτοις, στο βαθμό που η απόκτηση παιδιού εξυπηρετεί τους λόγους περί τελείωσης του γυναικείου σώματος, και που ανταποκρίνεται στις ιδεολογικές, δομικές και βιολογικές ορίζουσες του δυτικού οικογενειακού ιδεότυπου, γίνονται δεκτές και προβλέπεται από το 2002 και ειδικό θεσμικό πλαίσιο. Οι νομιμοποιητικοί λόγοι υπέρ των τεχνολογιών αυτών (από κοινοβουλευτικούς παράγοντες, αστικές φυλλάδες, ιατρικά εγχειρίδια) δείχνουν ότι οι τεχνικές αυτές αποτελούν ιδανική ευκαιρία για την αναζωπύρωση της ηθικολογικής νοσταλγίας και της αγκύλωσης στην οικογένεια ως κατεξοχήν εχέγγυο, τόσο για τη διατήρηση της κοινωνικής συνοχής όσο και της εθνικής συνέχειας.

[4] Στο πλαίσιο των φεμινιστικών θεωρήσεων μπορούμε να διακρίνουμε δύο προσεγγίσεις για το φύλο και κατ'επέκταση για το ρόλο του στη διαμόρφωση της έμφυλης ταυτότητας εντός του πλαισίου της οικογένειας. Η πρώτη (γνωστή ως θεωρία του ρόλου του φύλου) αντιμετωπίζει το φύλο ως κοινωνικό ρόλο που μαθαίνεται μέσα από τη διαδικασία κοινωνικοποίησης του ατόμου, στο πλαίσιο διαφόρων φορέων και κυρίως της οικογένειας, του σχολείου, της ομάδας των συνομήλικων και των μμε. Οι φορείς αυτοί μεταβιβάζουν στο παιδί τις σχετικές με το φύλο κοινωνικές νόρμες. Σύμφωνα με αυτή την οπτική, η ταυτότητα του φύλου είναι σταθερή, μόνιμη και αποτελεί αναπόσπαστο κομμάτι της προσωπικότητας του ατόμου. Η δεύτερη προσέγγιση αντιμετωπίζει το φύλο ως κοινωνική κατασκευή και ότι το κοινωνικό φύλο δημιουργείται μέσα στις γλωσσικές δομές. Ορισμένες μάλιστα υποστηρίζουν ότι τόσο το κοινωνικό όσο και το βιολογικό φύλο είναι κατασκευές, αφού οι φυσιολογικές διαφορές των σωμάτων αποκτούν νόημα μόνο αφού προσδιοριστούν κοινωνικά ως διαφορές. Για τον κοινωνικό κονστρουξιονισμό, το φύλο δεν είναι ένα σταθερό, στατικό στοιχείο της ταυτότητας, αλλά κάτι που

κυρίως το άτομο "δημιουργεί" (does) συνεχώς, εκτελώντας δραστηριότητες και επιδεικνύοντας χαρακτηριστικά που του έχουν επιβληθεί. Το φύλο είναι μια "παράσταση" με την οποία το άτομο προσπαθεί μέσω του χειρισμού σημείων, συμβόλων, συμπεριφορών και συναισθημάτων να επιτελέσει επιτυχώς το φύλο του. Άρα, το άτομο δεν είναι παθητικό αλλά ενεργό στη διαμόρφωση του φύλου του. Για τους θεωρητικούς του κοινωνικού κονστρουξιονισμού, η οικογένεια είναι ένας έμφυλος κοινωνικός θεσμός, υπό την έννοια ότι είναι οργανωμένη και λειτουργεί με τέτοιο τρόπο, ώστε να παράγει και να αναπαράγει τις διαφορές των φύλων, τις έμφυλες ανισότητες τόσο μεταξύ των ενηλίκων όσο και μεταξύ των παιδιών.

[5] Σημαντική είναι και η προσέγγιση της Arnot, η οποία αξιοποιώντας τη θεωρία του Bernstein για τους "γλωσσικούς κώδικες" και τη θεωρία του Bourdieu για την πολιτισμική αναπαραγωγή (habitus), δίνει τη δική της ερμηνεία, χρησιμοποιώντας ως έννοια κλειδί τον όρο "κώδικες φύλου". Η οικογένεια, όπως και το σχολείο, διαμορφώνουν την ταυτότητα και το ρόλο του φύλου των αγοριών και κοριτσιών, μεταβιβάζοντάς τους έναν συγκεκριμένο κώδικα φύλου, μέσα από την ταξινόμηση (την κατασκευή, δηλαδή, και τη διατήρηση των ορίων ανάμεσα στις διαφορετικές κατηγορίες, τις αλληλοσυσχετίσεις και την ιεράρχησή τους) και την "περιχάραξη" (τον έλεγχο δηλαδή, από γονείς αλλά και δασκάλους). Ο κώδικας φύλου διατηρεί και προσδιορίζει τα όρια ανάμεσα στους ορισμούς του ανδρισμού και της θηλυκότητας.

[6] Δεν είναι στα σκοπούμενα αυτής της συζήτησης η ανάλυση και κριτική των διάφορων θεωριών της ψυχολογίας, δεδομένου ότι μια τέτοια ενασχόληση θα καταλάμβανε μεγάλη έκταση και θα μπορούσε να είναι από μόνη της θεματική μιας εκδήλωσης.

Μονογαμία – Σύμφωνο Συμβίωσης – Σχέσεις Συντροφικότητας

Η σύσταση της οικογένειας στις δυτικές κοινωνίες πραγματώνεται μέσω του γάμου. Ο γάμος είναι μία σύμβαση, και ως σύμβαση νοείται η σύμπτωση των βουλήσεων δύο ή περισσότερων ατόμων για να επέλθει ορισμένο νομικό αποτέλεσμα. Η ελευθερία σύναψης συμβάσεων θεωρείται η βασική μορφή εκδήλωσης της αυτονομίας του ατόμου. Για ποια αυτονομία όμως μιλάμε; Ο γάμος δεν αποτελεί μία οποιαδήποτε σύμβαση, αλλά την επισφραγισμένη από το κράτος συμβίωση άντρα και γυναίκας, από την οποία το μόνο που μπορεί να προκύψει είναι μια οικογένεια. Άρα, αρχίζουν να μπαίνουν περιοριστικοί όροι που προϋποτίθενται για την ισχύ αυτής της σύμβασης, καθώς οι συμβαλλόμενοι είναι μόνο δύο, είναι άντρας και γυναίκα και η γυναίκα συνάπτοντας αυτή τη σύμβαση απωλείει την ελευθερία της, εκχωρώντας κυριαρχικά δικαιώματα στον σύζυγο επί του σώματος της και επί της οικιακής της εργασίας. Συμπερασματικά, στο γάμο συναντάμε μία τυπική ελευθερία των συμβαλλομένων και όχι μία ουσιαστική ελευθερία. Θεμέλιο, λοιπόν, του γάμου είναι η υποκρισία και σε αυτή τη συνθήκη έχει δημιουργηθεί και η υποκριτική ηθική της μονογαμίας.

Η μονογαμία αποτελεί τη μοναδική επιλογή για όποιον και όποια επιθυμεί να κάνει οικογένεια. Είναι η πιο βολική συνθήκη, καθώς στενεύει στο μέγιστο τα όρια της κοινωνικότητας του ατόμου, δημιουργεί ένα σκληρό οικογενειακό πυρήνα, αδιάτρητο από εξωγενείς κοινωνικούς παράγοντες και απομονώνει τα άτομα στη δυαδικότητα του ζευγαριού, ώστε να κοιτάνε το «δικό τους συμφέρον» ανταγωνιστικά προς το «συμφέρον των άλλων ζευγαριών». Και κάπως έτσι κόβονται οι δίαυλοι της κοινωνικής επικοινωνίας. Στο πλαίσιο της μονογαμίας οι σύζυγοι αναγνωρίζονται ως δύο άτομα με κοινό σκοπό την τεκνοποίηση και τη φροντίδα των τέκνων, ώστε να συμβάλουν στην αναπαραγωγή του είδους τους. Παραβλέπονται άλλες ανάγκες του ατόμου για ανάπτυξη διαπροσωπικών σχέσεων εντός και εκτός της οικογενειακής δομής, για ελευθερία έκφρασης της σεξουαλικότητας, για συναισθηματική συντροφικότητα. Και αν κάτι δεν πάει καλά, δεν χρειάζεται να νιώσει το ζευγάρι παγιδευμένο στα δεσμά του γάμου! Υπάρχει η θεσμοθετημένη από το αστικό δίκαιο δυνατότητα «διαζυγίου», κι έτσι διασφαλίζεται η ελευθερία βουλήσεως των ατόμων, όπως σύναψαν τη σύμβαση, έτσι και να τη λύσουν. Η επιλογή του διαζυγίου, βέβαια, κάθε άλλο παρά ελεύθερη επιλογή είναι. Σε περίπτωση μη

σχηματισμού επιτυχημένης οικογένειας από έναν γάμο, δίνεται η δυνατότητα χωρισμού του ζεύγους (πάντα κατά τους κυριαρχικά οριζόμενους θεσμικούς όρους και με το στίγμα της κοινωνικής αποτυχίας), ώστε να ανοιχθεί και πάλι ο δρόμος για τα δύο άτομα να δημιουργήσουν καινούρια οικογένεια!

Στην ίδια λογική, της οριοθέτησης και ταξινόμησης των διαπροσωπικών σχέσεων και της διαχείρισης των σωμάτων, κινείται και η πρόσφατη νομοθετική κατοχύρωση του συμφώνου συμβίωσης και για ομόφυλα ζευγάρια. Καθίσταται φανερό με αυτή την αναμενόμενη από την κυβέρνηση Σύριζα θεσμική κίνηση, πόσο επιτακτική γίνεται η κανονικοποίηση οποιασδήποτε επιλογής, που φαίνεται να παρεκκλίνει από την επί μακρόν επιβεβλημένη, συνήθη και πλέον φυσικοποιημένη ανθρώπινη πρακτική, στη συγκεκριμένη περίπτωση την πρακτική της μονογαμίας και της κατά ζευγάρια συντροφικότητας στο χώρο της οικογενειακής οικείας. Μπροστά στο φόβο διασάλευσης της κοινωνικής ομαλότητας και της «εκτροπής» από τη «φυσική» νόρμα, καταβάλλεται η δέουσα προσπάθεια αφομοίωσης των ομόφυλων ζευγαριών – όχι όμως και όλων των ατόμων με σεξουαλικότητα που δεν ακολουθεί τα κυρίαρχα πρότυπα της ετεροκανονικότητας, όπως για παράδειγμα τρανς ή πολυσυντροφικά άτομα, που τοποθετούνται στη σφαίρα της αορατότητας. Δημιουργείται, λοιπόν, και πάλι η επίπλαστη ελευθερία βουλήσεως στα ομόφυλα ζευγάρια, ώστε να συνάψουν σύμφωνο συμβίωσης (να τελέσουν μία παραλλαγμένη μορφή γάμου) και να αναγνωρίζονται πια και από το κράτος ως ζευγάρι - οικογένεια, διότι δεν μπορείς να αναγνωριστείς ως κάτι άλλο. Συγκεκριμένα, στο άρθρο 1 του Ν. 4356/2015 δεν αφήνονται άλλα περιθώρια, καθώς προβλέπεται ότι το σύμφωνο συμβίωσης είναι «Η συμφωνία δύο ενήλικων προσώπων…». Το μοντέλο που προτείνεται είναι δομημένο στα στρέητ πρότυπα της πατριαρχίας και της οικογενειακής ρουτίνας, καθώς προσφέρονται δικαιώματα φορολογικά, κληρονομικά, συνυπηρέτησης στο δημόσιο και άλλα, στα οποία βέβαια δεν συμπεριλαμβάνεται το δικαίωμα *υιο*θεσίας, αφού τα παιδιά έχουν ντε και καλά ανάγκη τόσο το πατρικό όσο και το μητρικό πρότυπο! Όλα τοποθετημένα αριστοτεχνικά, ώστε η θεσμική νομιμοποίηση να μην συνάδει με την κοινωνική νομιμοποίηση.

Η άρνηση της μονογαμίας και της δυαδικότητας των ζευγαριών, δεν ισούται με την κατάφαση της πολυγαμίας. Το ζήτημα δεν επικεντρώνεται στον αριθμό των ερωτικών συντρόφων που συμβιώνουν ή που συνυπάρχουν ή που εναλλάσσονται στη ζωή του κάθε ατόμου, αλλά στη θέλησή μας και στην προσπάθεια μας να δημιουργούμε σχέσεις ανοιχτές, ξένες προς τα πρότυπα της εξατομίκευσης και της ιδιωτικότητας του οίκου, της μονιμότητας χάριν της εξασφάλισης της οικογένειας και της σιγουριάς. Αντιλαμβανόμαστε την ανάγκη όλων μας να ζούμε συντροφικά και να μοιραζόμαστε συναισθήματα με αγαπημένα πρόσωπα, αλλά διερευνούμε άλλους όρους συμβίωσης, που θα αρνούνται τους κοινωνικά επιβεβλημένους όρους στη βάση των οποίων κατασκευάζονται ρόλοι, έμφυλες ταυτότητες και διαχωρισμοί. Ενάντια σε κάθε λογική εξατομίκευσης, ιδιοκτησίας και επιβολής, προσπαθούμε να συλλογικοποιούμε τις προσωπικές μας ανάγκες. Ζητούμενο, λοιπόν, είναι αυτό να πραγματώνεται και μέσα στις ερωτικές σχέσεις. Ο «ελεύθερος έρωτας», όπως ορίστηκε από αναρχικές και φεμινίστριες αυτός ο τύπος σχέσης, είναι μία συμβίωση χωρίς καταναγκασμούς, βασισμένη στην ισότητα και την αμοιβαία ευθύνη, χωρίς γάμο, που σταματά εξίσου ελεύθερα χωρίς νομικο-οικονομικά και κοινωνικά εμπόδια. Είναι σημαντικό να ανοίξει εκτενώς το ζήτημα των σχέσεων θέτοντας ζητήματα ελευθεριακότητας και να μην το αφήνουμε άλλο για το μέλλον, ώστε συλλογικά να διεκδικήσουμε και να δομήσουμε την δική μας καθημερινότητα. Αυτή η προσπάθεια δεν μπορεί να γίνει μεμονωμένα από άτομα, διότι σε ένα ανελεύθερο περιβάλλον, η προσπάθεια είναι καταδικασμένη να αποτύχει. Ούτε μπορεί να γίνει εν μέρει, στη θεωρία και όχι στην πράξη, διότι τότε θα πέσουμε στην παγίδα της υποκριτικής μικροαστικής ηθικής και θα συνδιαλεγόμαστε με όρους ηθικού πουριτανισμού, που πολύ απέχει από τον επιδιωκόμενο στόχο: την απελευθέρωσή μας από τα κατάλοιπα της οικογένειας από την οποία προήλθαμε.

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. Η μητρότητα στο προσκήνιο, Σύγχρονες έρευνες στην ελληνική εθνογραφία, επιμέλεια Βενετία Καντσά
2. Το φύλο στην ιστορία, Αποτιμήσεις και παραδείγματα, επιμέλεια:Γ. Γκότση, Α. Διαλέτη, Ε. Φουρναράκη
3. Μελέτες για το φύλο στην ανθρωπολογία και την ιστορία, επιμέλεια: Β. Καντσά, Β. Μουτάφη, Ε. Παπατιαξιάρχης
4. Ο Κάλιμπαν και η μάγισσα, Γυναίκες, Σώμα και πρωταρχική συσσώρευση, SilviaFederici
5. Το Φύλο της Τεχνολογίας και η Τεχνολογία του Φύλου, Συλλογικό, επιμέλεια: Μ. Ρεντετζή
6. Μητριαρχία, Π. Λεκατσάς
7. Η καταγωγή της οικογένειας της ατομικής ιδιοκτησίας και του Κράτους, Φ. Ένγκελς
8.Queering Anarchism, C.B. Daring, J. Rogue, Deric Shannon, Abbey Volcano
9. Οι πολιτικές αντιλήψεις του 20ου αιώνα, Φ. Σατελέ, Ε. Κουσνέρ
10. Η πατριαρχία, E. Borneman